

FORELÆSNINGER

OVER

DEN DANSKE RETSHISTORIE.

OFFENTLIG RET.

III.

STRAFFERET.

AF

HENNING MATZEN,

DR JURIS,

PROFESSOR VED KJØBENHAVNS UNIVERSITET.

KJØBENHAVN.

TRYKT HOS J. H. SCHULTZ.

1895.

Indhold.

	Side.
§ 1. Retsbrudets Følger	1.
§ 2. Hævn eller Selvtægt	1.
Adgangen til Hævn S. 1; dens Ordning som Retsinstitut; efterfølgende Retfærdiggjørelse af Handlingen S. 1—2; Tidsgrænsen, indenfor hvilken den kunde finde Sted; Levninger deraf hos os ved Slægtens Ret til at hævne sig paa Forførerer; Mandens Ret til at hævne sig for Hustruens Utroskab; den Bestjaalnes Ret til at hænge Tyven S. 2—3. Lovgivningens Forudsætninger om Hævnens fortsatte Udøvelse; Forbud derimod S. 3—4. Fejde S. 4.	
§ 3. Erstatning	5.
Straf er et Onde, som, dog med visse Undtagelser, paalægges efter Dom; forskjellig fra Erstatningen; baade hvor Handlingen er Ubodelmaal og hvor Straffen bestaar i Bøder. I enkelte Tilfælde faar dog Erstatningen en vis Lighed med Bøder ved at være lovbestemt, saasom for Drab af Træl; Dyr; ulovlig Skovhugst; Ildebrand; S. 5—6; ved Erstatning for Lyde tilføjet Husdyr og Trælle samt Skade tilføjet af Kreaturer; S. 6; men til Trods for slige positive Begrænsninger af Erstatningspligten, som giver denne en vis Lighed med Bøden, fastholder dog Lovgivningen principielt Sondringen mellem Bøde og Erstatning S. 6—7.	
§ 4. Straffesystemets Udvikling. — I. Det negative Straffesystem	7.
Ordbrugen; Opkomst af Ordene Straf og straffe S. 7; Hovedarter af Straffe; Bøder og Fredløshed S. 8. Dette Straffesystems Opkomst S. 8. Der udkrævedes først en Soning for den Forurettede eller hans Slægt uden Hensyn til, om Gjerningen var tilregnelig eller ikke, bestemt fra først af ved Frænders og Venners Mellemkomst og Mægling, efterhaanden fastsat til et bestemt Mindstemaal S. 8—9; dernæst for vilde Overtrædelser en Bøde til Kongen S. 9. Vilde Overtræderer ikke tilbyde Bøden eller var Forbrydelsen saa grov, at den kjendtes usonlig, indtraadte Ubodelmaal; Fredløshed S. 10; og det beroede da paa Kongens og navnlig Modpartens gode Vilje, om de vilde tage Bod; S. 11.	

Dette Straffesystem, hvis Højestemaal er Udelukkelse af Samfundet, er bestemt ved Forholdet mellem Samfundet og Overtræderen S. 12; idet Samfundet ikke optræder som Herskermagt overfor denne; S. 13.

§ 5. II. Det positive Straffesystem 13.

Kvalificerede Straffe indenfor Rammen af det negative System S. 13. Adam af Bremens Paastand. Dødsstraffe i ældre Tid regelmæssig fuldbyrdede ved Hængning; stemmende med deres oprindelige Anvendelse paa Tyve og lignende lumske og nederdrægtige Forbrydere S. 15—16; Udvidelsen af Omraadet for disse Straffe gennem Kongemagten; dennes retshaandhævende Hverv, indviet ved Kirken, anerkjendt i Jyske Lovs Fortale; Kongens Ret til Bøder og Boslod; Ret til at skyfle; dette Ords Betydning; Kongens Beføjelse til at »rætæ« S. 17—19. Rigslovgivningens første Periode hævder og gennemfører denne Kongens arbitrære Straffemyndighed. Straffebestemmelser i Abel-Kristoffers Udkast om Bortførelse, sammenholdt med Tords Artikel 97; Erik Glippings Straffelove; Frist til at fly for den Fældede; Fdg 13 Marts 1304 Artt. 11 og 12. S. 19—22.

Speciallovgivningen: Vederlagsretterne fastholde Bødesystemet; Gaardsretterne indføre derimod drakoniske Straffe S. 22. Købstæderne indførte ogsaa en større Strenghed i Straffelovgivning; Aarsagerne dertil; S. 22—24. Personlige Straffe indføres; først som subsidiære, snart som principale; S. 25. Fremmed Rets Indflydelse; den fremmede Rets Handler stemmende med Tendensen i Jyske Lovs Fortale; S. 25. Ribe Stadsret S. 25—25. Udviklingen fra Bødestraffe til personlige Straffe i de forskellige Købstæder S. 26. Straffe for Sædelighedsforseelser S. 26—27. Beskjæmmende Straffe: Kagen; Gabestokken; Træhesten S. 27—28. Udvidelse af de straffbare Handlingers Omraade i Købstadretterne ved en Mængde offentligretlige Forskrifter og Politivedtægter S. 28—29; paa Landet ved Landsbvvedtægter S. 29—30. Rigslovgivningens anden Periode: Kristoffer af Bajerns Forordninger; Kristian II's Love; S. 30—31. Reformationens Betydning; Fremtræden af Adeliges undtagne Stilling i strafferetlig Henseende S. 31—32. Den tyske Strafferets Indtrængen S. 32; med pinligt Forhør S. 33; begunstiget ved Anerkjendelsen af Kongens arbitrære Straffemyndighed, hvor Straf idømmes uden Lovhjemmel i Henhold til et Skjøn over Handlingens Beskaffenhed og Strafbarhed S. 34; Afhjælpning af Mangelen paa Straffebestemmelser ved nye Straffelove S. 34—35; Den praktiske Trang, som affødte dem; Fredløshedens Utilstrækkelighed S. 35; da Enkeltmand ikke kunde magte magte de Fredløse, der forulempede baade Borgere og Øvrighed, somme Tider i hele Skarer, hvortil kom de hyppige Fredkjøb S. 35—37. Principerne, hvorpaa det forandrede Straffesystem hvilede, nemlig Op-gaven som kristelig Øvrighed at hæmme Overtrædelserne og revse Overtræderen. Derfra var Udgangspunktet nærmest til Strafferud-sels-teorien og Følgen strenge og pinlige Straffe S. 37—38. Om Indførelse af Arbejde i Jern som Politiforholdsregel mod Tiggere og Landstrygere samt Erhvervelse af Arbejdskraft til offentlige Arbejder S. 38—40; Samme Arbejde anvendtes dernæst i videre Omfang som Straf; først arbitrært, dernæst lov hjemlet; saaledes for Tyveri m. fl. og som subsidiær Straf S. 40—42; om Tugthuset; Tugt- og Børnehuset; Spindehuset S. 42—43. Om Fængselsstraf; Forvisning; Embedsstraffe S. 43. Æresstraffe S. 44—46.

Om Forbrydelserne.

§ 6. Strafbarhedens Betingelser 46.

Forskjel i Betingelserne for privat og offentlig Strafs Idømmelse, idet Betingelserne i førstnævnte Henseende ere mindre strenge. Der kræves ingen kriminell Lavalder til privat Strafs, derimod vel til offentlig Strafs Idømmelse. Reglerne derom i Kirkeretterne, Skaanske og Jyske Lov S. 46—47. Afsindiges Forhold S. 47—48. Overtrædelsen kan bestaa i en Handling eller hvor Handling er paabudt, en Undladelse S. 48. Personen, som skulde drages til Ansvar, maatte staa i et vist Forhold til den, S. 48. Den kunde enten være Viljesgjerning, S. 48—49, eller Vaadesgjerning, der igjen kunde være enten Handgjerning eller haandløs Vaade, S. 49. Grunden til sidstnævntes Strafbarhed S. 49. Straf for Haandgjerning S. 50. Tvist om Viljes- eller Vaadesgjerning S. 50—51. Bøde for Skade foraarsaget ved en Persons Vaaben, S. 51, Anstalter og Indretninger, som Staver, udgravet Vand, Hus. Undtagelser i Henseende til fælles Arbejder og fælles Indretninger, forsaavidt angaar Skade tilføjet Lodtagerne, S. 53. Ansvar for Skadetilføjelse af Dyr S. 53—54; af Trælle S. 54—56; for frit Tyende S. 56. Indflydelse af Handlingens Følger paa Straffen S. 57.

§ 7. Strafbarhedens Betingelser. Slutning 57.

Det angrebne Gode maatte være retlig beskyttet S. 57. Tilladt Borttagelse af Markfrugter; i Kraft af Nødret S. 57. Sætningen volenti non fit injuria S. 57. Nødværge; hvorvidt Straffriheds Grund S. 58—59. Meddelagtighed i Forbrydelser S. 59; i Vaadesgjerninger S. 60; Viljesgjerninger S. 60; Straffeberegning ved Sammenstød af Forbrydelser S. 60. Straf for Far og Følge og Medhjælp ved Manddrab i Hus; paa Tinge; andet Manddrab S. 61—62. Far og Følge ved Voldtægt; ved Brandstiftelse; i Modsætning til Gjerningsmand S. 62—63; Hovedmænd S. 63—64; Straf for Anstiftelse S. 64—65. Jyske Lovs Meddelagtighedsregler S. 65. Meddelagtigheds Reglernes Udvikling i den senere Ret; Tords Artikler; Offentlige Forbrydelser; Abel-Kristoffers Udkast m. fl. Fdgr 1284; Kristian II's Lov. Reces 1547; 1558; Fdg 14 Avg. 1590; Reces 1643 S. 65—66. Om Forsøgets Strafbarhed S. 66—67.

§ 8. Inddeling af Forbrydelser 67

Offentlige og private Forbrydelser; Forbrydelser regelmæssig private i Henseende til Paatale; Undtagelser i kirkelige Sager; den senere Ret S. 67—68. Hovedsondringen mellem private og offentlige Forbrydelser beror paa, om der for dem bødes til Kongen eller kun til Bonden. Det første var Tilfældet ved Vaadesgjerninger og en Række Overgreb i Mark og Skov. Øres Bøder ifølge Sk L. S. 68—69. Bødernes Stigning ved pokka Bod og Udeblivelse fra Retten S. 70—71; Tre Marks Bøder til Bonden og Kongen S. 71—72. De sidste senere Tilføjelser E. sj. L. II—77 S. 72. Øres Bøder i Sjælland stigende til tre Mark S. 72—73. Tre Marks Bøder til Kongen foruden til Bonden ved Saar; Ran. Mandhelgs Fortabelse. Bøder til Kongen alene S. 73—74. Øres Bøder i jyske Stadsretter; stigende til tre Mark og efter Omstændighederne endnu højere til Bonden, Bonden og Kongen

eller Bonden, Kongen og Byen S. 74—75. Jyske Lovs Øres Bøder; Tre Matks Bøder alene til Kongen eller til Bonden, hvor Bøden efter Omstændighederne er højere indtil ni og tolv Mark S. 75. Bod til Kongen erlægges for Saar; Ran; svarende til Bøden for Retløse S. 76; Stigniug af 3 Marks Bøder til 6 og 9 Mark; Saarbøder indtil 15 Mark S. 77; 40 Marks Bøder S. 77—78.

Sondring imellem, om Forbryderen er greben paa fersk Gjerning og bunden ført til Tinge eller har indfundet sig frivillig og er bleven fældet; i sidste Tilfælde har han Frist til at rømme S. 78; efter Omstændighederne ogsaa Forskjel i Straffen, som er strengere i første Fald; forskjellig ved Hor med Hensyn til, hvem Hustruens Boslod tilfalder; særlig stor ved Tyveri S. 78—79. Ved Ran og Tyveri er den borttagne Gjenstands Værdi af Betydning for Straffen S. 79—80. Gjentagelsens Betydning S. 80. Inddelingen af Forbrydelser efter de angrebne Goders Beskaffenhed S. 80.

Om Straffene.

§ 9. Bøder; Fredløshed; personlige Straffe..... 81.

Bøder. Sondringen mellem offentlige og private Bøder er omtalt foran i § 8; fyrgetyve Marks Bøder som Tillægsbøder for Brud paa en særlig Fred af forskjellig Art, uden at dog Brudet er saa grovt, at Handlingen bliver Ubodemaal. Specifikation af Tilfældene S. 81—82. Dernæst paalægges 40 Marks Bod for Brandstiftelse, hvor Midlet er den kvalificerende Kjendsgjerning. S. 82 83, og for andre ved det krænkede Godes Betydning kvalificerede Forbrydelser. Specifikation af denne Gruppe; Personlige Angreb; blandede Angreb paa Person og Ejendom; Krænkelse af Familiemyndigheden; Kjøbstæders Privilegier; Retshaandhævelsen S. 83—84. Spørgsmaal om Beskaffenheden af den i Abel-Kristoffers Udkast henholdsvis Artt. 20 og 17 omhandlede Forbrydelse S. 84 Note. I Vederlagsretten og Kjøbstadsretter paalægges Bøden i tredobbelt Maal; Forholdet mellem Kongens og Bondens Bøder S. 85; Bødernes Beregning S. 86; Følgerne af Bødernes Ikkeerlæggelse S. 86—87.

Ubodemaal; Ordbrugen; Hvilke Forbrydelser, der henregnedes til Ubodemaal, S. 87—88. Den for Fredløshed fældede Forbryder havde Frist til at rømme; Udstrækningen af Fredløsheds Dummens Virkninger; Fortolkning af Forskriften i Hdf. 29 Juli 1282 Art. 2 S. 88—90. Positive Straffe; Regler vedrørende Mestermænd S. 90—91.

De enkelte Forbrydelser.

§ 10. Indledende Bemærkninger..... 91. De enkelte Forbrydelsers Gruppering S. 91.

§ 11. I. Angreb paa Livet..... 91.

Sondringer med Hensyn til Manddrabs Strafbarhed; Manddrab belagt med ordinær Bod S. 92; Mandebod forskyldt for ethvert Drab; Undtagelser S. 92; Reglerne om Mandebodens Størrelse, lige stor for alle frie Mænd; halvt for Frigivne S. 92—93; Gørsum eller Tillægsbod; Mandebodens Størrelse S. 93—94; Betingelser for at stedes til Bods Ydelse; Bødernes Fæstning; Gruth; Tiderne for

farlige Middel; Straffen Bøder eller Livsstraf. Denne sidste altid for Mordbrand S. 121—123

2) Hærværk; Gaardgang og Bodgang; Husfredsbrud eller Hjem søgning; Skøfling; Vold. Betydningen af Ordet Hærværk; dobbelt Betydning i Skaane og Jylland; enten Angreb paa Person eller paa Hus; i Sjælland Angreb paa Hus med fem bevæbnede Mænd. Tilsvarende Forbrydelse omtalt i Skaanske Lov uden dog udtrykkelig at benævnes Hærværk. Angreb paa Hus af færre end fem Mænd kaldes i Sjælland Gaardgang og bødes i Modsætning til Hærværk med tre Mark; ligesaa Bodgang; S. 123—124. I Jylland har man ogsaa kjendt det sjællandske Begreb om Hærværk; Haderslev Stadsret Art. 19; men de andre Stadsretter og Jyske Lov kræve kun et fjendtligt Angreb paa Hus eller andet Sted, hvor Personer, deriblandt ogsaa Skibbrudne, have søgt Tilflugt med deres Gods; og Begrebet er derhos yderligere udvidet til Angreb paa Markfred og Skovfred. Ulovlig Gjæstning straffet som Hærværk; Straffen derfor; Forholdet mellem Vold og Hærværk S. 124—126.

3) Stirov; Sørøveri S. 126.

§ 17. VI. Forbrydelser mod Ejendommen 126.

1) Ran. Begrebet; aabenlys Krænkelser af en andens Raadighedsforhold over en ham tilkommende Løsørengenstand uden Angreb paa Hus eller Vold mod Person S. 126—128. Afgrænsning af Begrebet overfor Hærværk S. 128—129; overfor Tyveri S. 129. Særkjendet ved Ran er den egenmægtige lovstridige Raadigheds vilje, ikke den lyssky, underfundige Tilegnelse; efter Omstændighederne derfor kun en rent formel Retsstridighed og betragtet fra et ganske andet Synspunkt end Tyveri S. 129—131; Inddelinger af Ran S. 131—132; Begrebets Udvidelse til andre retsnægtende Handlinger S. 132—133.

2) Tyveri; Begrebet S. 133; Udvidelse til beslægtede Handlinger saasom Tilegnelse af Hittetods; Underslag af fælles Gods; Køb fra Tyendet; Beliggelse; S. 134. Valrov. Besvigelseshensigt regelmæssig nødvendig S. 133—135. Gjenstandens mindste Værdi; Meddelagtighed; Straffen forskjellig efter Kosternes Værdi; Grænsen mellem og Straffen for stort og smaat Tyveri, eftersom Tyven gribes med Kosterne eller ej, S. 135—140. Domsformlen; Straffens Formildelse S. 140.

3) Falsk. J. L. III—65. Senere Straffe i Lovene og Retsbrugen S. 140—141.

4) Bedrageri. J. L. III—67; Landslovenes og Købstadlovenes Straffebestemmelser S. 141—142; Personelt Falsk S. 142.

§ 18. VII. Forbrydelser mod Sædeligheden 142.

1) Hor. Begreb; Konens Utroskab; først senere ogsaa Mandens; afføder Selvtægtsret for Manden; Bødestraffe i Landslovene; beskjæmmende Straffe i Købstadlovene; Livsstraf; Reces 1537 Art. 8 med senere Formildelse S. 142—144.

2) Bigami; straffes i Købstadretterne regelmæssig som Hor; i Retsbrugen efter Reformationen uden positiv Lovhjemmel med Livsstraf, som positiv fastsættes ved Fdg 19 Juni 1582; S. 144.

3) Blodskam S. 144. 4) Lejermaal. Straffe efter Landslove, Købstadlove og Recesser samt Gaardsretter S. 145—146. 5) Urig-

Bøders Betaling; S. 94—95; Frændernes pligtige Bidrag; fædrene og mødrene Frænder; hvilke Frænder Pligten paahvilede; indtil hvilken Grændse; Fastsættelsen og Inddrivelsen; E. sj. L. III—26; Forbud mod privat Inddrivelse i Fdg 28 Debr 1200; Ophævelse af Frændernes Bidragspligt overfor Manddraberen med Bevarelse af Ætteboden; i Skaane; i Rigslovgivningen S. 95—96; Bødernes Erlæggelses Maade S. 96—97; Slægtens Forpligtelse, naar Manddraberen døde eller flygtede fredløs S. 97—98; Berettigelsen til at tage Del i Mandeboden S. 99—99; ophævet ved Kristian II's Lov; Fordeliugsmaaden af hver Saal; S. 99—100; Trygde Ed og Jævneds Ed S. 100; Bøden til Kongen for Manddrab; Tegn-gjæld S. 100—101; Far og Følge ved Manddrab S. 102; Kvalificerede Drab, som straffedes med 40 Marks Bod S. 102—103; Ubodemaal S. 103—104; Livsstraf 105—106.

§ 12. II. Angreb paa Legemet..... 106.

Disse falde i tre Arter: Afhug af Lemmer; straffedes i Forhold til Mandeboden, S. 106—108; Saar; forskellige Arter, S. 108—109; Bødernes Ansættelse og Sammenlægning ved en Flerhed af Saar S. 109; Lyde S. 109—110; Saartilføjelser straffede med Tillæg af 40 Marks Bod S. 110; Bøder til Kongen S. 110—111; Specielle Straffebestemmelser i Gaardsretterne og Stadsretterne; Rigslovgivningen; Ingen Bidragspligt for Slægten; Følgerne af Bødernes Ikkeerlæggelse S. 111—112; Slag og Hug; Forskellige Arter af Bøder; Straffe i Kjøbstadlove og Gaardsretter samt Rigslovgivningen; Lyde; S. 112—113.

III. Angreb paa Æren..... 113.

§ 13. Straffebestemmelser i Specialretterne..... 113.

Vederlagsloven med Tillæg; Gaardsretterne; Kjøbstadlovene. Beskjæmmende Straffe; Bødestraffe S. 113—115.

§ 14. Straffebestemmelser i Lands- og Rigslovgivningen ... 115.

Landslovgivningen; Straf for reelle Injurier S. 115—116; 3 Marks Bøde for Tyvssigtelse S. 116. Den specielle Straffelovgivnings Indflydelse paa den almindelige i Retsbrugen og Recesserne S. 116—117. Straf for utilbørlige Ord S. 117. Talions Straf; Mag. Jakob Nielsen; Fdg 19 Decbr 1564; S. 117—118.

§ 15. IV. Frihedskrænkelser..... 118.

Band; Voldførsel; Voldtægt; Straf for Voldførsel efter Markeskjelstal S. 119. Anholdelse af en Person, som findes i Besiddelse af anden Mands Koster S. 119. Almindelige Straffe i Landslovene; 40 Marks Bod; Ubodemaal; i Kjøbstadretter og Fdg 19 Juni 1582. Adgang til at fængsle den, der var sigtet for at have forøvet Voldtægt, S. 110—121.

§ 16 IV. Angreb af blandet Natur paa Ejendom eller Person og Ejendom..... 121.

1) Brandstiftelse forudsætter Antændelse af anden Mands Ejendom; kvalificeret som Ejendomsforbrydelse ved det anvendte

tig Angivelse af Barnefader eller urigtig Bekjendelse af at være Barnefader eller Barnemoder. 6) Børns Ihjelligelse. 7) Børns Udsættelse. 8) Barnefødsel i Dølgemaal. S. 147.

§ 19. VIII. Forbrydelser mod den offentlige Myndighed og Orden 147.

1) Landsforræderi og Oprør; Straffebestemmelser, indbefattende Jords Forbrydelse; Frodes Hærløve; Vederlagsretten; Landslovene; Rigslovene; Haandfæstningerne; Processuelle Forskrifter; Forræderi-Domme; Povl Laxmand; Korfits Ulfeldt; Griffenfeldts Dom S. 147—149. Oprørsdomme; Oluf Rosenkrants's Dom S. 149. Straf for personlige Fornærmelser mod Kongen og Dronningen S. 149—150. Straffebestemmelser i Gaardsretter og Stadsretter for Sammensværgelser og Stemplinger S. 150—151. 2) Ulydighed mod kongelige Befalinger; i militære Forhold S. 150—151; i Henseende til civile Paalæg; Dom i Kongens Naade og Unaade S. 151—153; lovbestemte Straffe for offentlige Forseelser; Straffe for Embedsforseelser; Dommene over Jørgen og Kristoffer Dybvad; Pengeafpresning; Bestikkelse; Straffe for Dommere og Doms mænd; Nævninger og Sandemænd S. 153—154.

§ 20. IX. Forbrydelser mod Religionen 154.

1) Trolddom; Processuelle Forskrifter S. 154—155; Begreb og Arter; Straffe S. 155—156. 2) Gudsbespottelse. 3) Mened. 4) Brud paa den kirkelige Livsordning. 5) Fremmed Gudsdyrkelse S. 156—157.

§ 21. Om Straffuldbyardelse 157.

Privat og offentlig Fuldbyardelse; Tvangsinddrivelse af Bøderne ved Fogden; Opkomst af Lensmændenes Pligt til personlige Straffes Fuldbyardelse og Selvtægtens dermed følgende Indskrænkning; Ingen nødvendig Appel undtagen i Trolddomssager S. 157—159.

§ 22. Benaadning 159.

Privates, Kongens eller Rigens Raaders Forbøn; Betinget Benaadning.

§ 23. Forebyggelses Tvang 160.

Anvendelse deraf i private og offentlige Forhold; Hensættelse af ubekvemme og farlige Personer i Fængsel uden Lovmaal og Dom.

§ 24. Skadeserstatningspligt 161.

Betingelserne; Tilføjelse af Skade; Formueskade; retsstridig Skade; det krænkede Gode maa være beskyttet overfor Angriberen S. 161; Subjektive Betingelser; Forsæt udkræves ikke; Skade tilføjet ved Vaadesgjerninger; af Redskaber; Kreaturer og Trælle; Ansvar for det frie Tyende. Fritagelses Grunde af Hensyn til den Skadelidendes eget Forhold; Kompensation af Skadetilføjelse; Skadens Beregning; Ansættelsesmaade; positiv Begrænsning; Rentens Erlæggelse af det skyldige Beløb fra Paatalen; Tilbageholdelsesret i Henseende til de skadegjørende Ting; Innam S. 161—163.